

Posudek habilitační práce: Dora Poláková. *Mezi propasti a nebem. Fin de siècle v prozaickém díle Rubéna Daría. Praha, Karolinum: 2017.*

doc. Juan A. Sánchez Fernández, Ph.D.

Monografie, kterou Mgr. Dora Poláková, PhD. předkládá jako habilitační práci, je podle mého názoru skvělým úvodem nejen do světa povídek Rubéna Daría (což je ústřední téma její knihy), ale do hispanoamerického modernismu obecně a do problémů, které přináší jeho interpretace jako estetického hnutí v kulturním, literárním a sociologickém kontextu. Díky přehledné struktuře, symetrii ve výkladech konceptů a přesnosti autorčiných názorů je čtení knihy *Mezi propasti a nebem* příjemné a obohacující. Nelze si nevšimnout jejího pedagogického a zároveň kritického rozměru. Autorka prokazuje nejen hlubokou znalost Daríova díla, a to jak jeho prózy, tak poezie, ale i odborné bibliografie. To vše činí z knihy, jak jsem již uvedl na začátku, dokonalý úvod do problematiky historického významu modernismu.

Práce se však soustřeďuje především na Daríovo prozaické dílo a veškerý širší kontext, který Dora Poláková rozebírá, směřuje k tomuto ústřednímu bodu. Stránky věnované modernismu obecně (13 a násl.) nebo životopisný medailon nikaragujského autora (s. 26 a násl.) nabývají plného významu v momentě, kdy se čtenář dostane ke kapitole věnované rozboru povídek a nedokončených románů velkého básníka (s. 68 a násl.). Vše se sbíhá k tomuto pólu.

Solidnost struktury monografie se osvědčuje právě tím, že autorka propojuje to, co obecně říká o modernismu, s tím, co pozoruje v básnickém díle, nejprve v jeho poezii a poté v jeho beletrii. Jako by čtenář sestupoval po schodech, které ho krůček po krůčku vedou k bodu, kde se jeho pohled stává víc a víc soustředěnějším. Pozoruje však stále tutéž krajinu, jen se od širokého panoramatu přesouvá k detailu. Klíčem k modernismu jako velkému estetickému a duchovnímu hnutí, které se šíří od konce 19. století, je podle doktorky Polákové hledání ideální krásy jako způsob přežití ve světě ovládaném buržoazním pozitivismem, a vyjádření vědomí, že básník je i v tomto světě postrádajícím cit pro umění propojen s harmonií vesmíru (s. 16 a násl.). Umění, například hudba, má podle autorčiných slov pomoci modernistům "zachytit celistvost vesmíru" (s. 22) a krása v nich má současně posílit pocit "jednoty člověka a vesmíru" (s. 23). Modernismus se podle této (podle mého názoru relevantní) interpretace vynořuje nejen jako určitý styl, tj. jako soubor formálních charakteristik, ale jako postoj k určité historické a sociologické skutečnosti. Touto realitou je, jak říká Lily Litvak, kterou autorka cituje, "dusivý materialismus střední třídy" (s. 21). Buržoazní materialismus se však opíral o moderní vědu a techniku, a proto je modernismus také revizí a zpochybněním moderního vědeckého ducha, jehož ztělesnění nachází v Comtově pozitivismu a k němuž se obrací zády. Moderní věda není v očích modernistů schopna podat úplný obraz života, a proto ji odmítají. Tento obraz může pocházet pouze od umělce: je to básník, kdo nabízí vizi bratrství všech sil vesmíru, *rytmu*. Jako by snahou modernisty bylo nahradit funkčnost vědy projektem absolutního poznání. Tedy slovy Gutiérreze Nájery v překladu Dory Polákové krása (umění, poezie) "je to absolutno, je to Bůh" (s. 22).

Tyto myšlenky o modernismu se znovu objevují, když se autorka soustředí na Daríovu poetiku, tj. na jeho literární koncepci, která zahrnuje jak poezii, tak prózu. Tak například: podle dr. Polákové má umění pro autora *Azul...* (Azur...) jakýsi absolutní rozměr: "je přesvědčen o všemohoucnosti umění" (s. 52). Při analýze zobrazení lásky v jeho básnickém díle opět narážíme na důležitou myšlenku harmonie, vyslovenou v kapitole o modernismu, neboť láska pro básníka není pouhým citem, ale "mocnou vesmírnou silou" (s. 60). V části zabývající se konkrétně myšlenkou harmonie v Daríově díle, nabízí Dora Poláková názorný obraz, který vystihuje funkci básníka (či umělce), kterým je pro Daría "Básník-mág-kněz-prorok" (s. 62). Daríovo chápání toho, co znamená psát verše, nemělo nic společného s rýmováním slov nebo počítáním slabik; to klíčové pro něj bylo zvěstovat skrytou pravdu, radostnou

novinu společnosti (buržoazii), která zapomněla na základní spojitost (lásku), jenž existuje v přírodě a ve světě. Myšlenka poezie jako nového náboženství, jako profánního náboženství nebo jako náhrady náboženství pochází z romantismu. Dalo by se říci, že v tomto ohledu je modernista posledním dědicem romantika.

V pojednání o modernistické povídce se opět setkáváme s týmiž myšlenkami, pokaždé vyjádřenými v konkrétnější rovině, tj. ve vztahu k jednotlivým textům. Jednou z typických postav tohoto žánru je umělec ocitající se na okraji společnosti, který jako prorok hlásá absolutní pravdu. Buržoazie je kvůli svému materialismu k této pravdě hluchá. V důsledku toho je umělec odsouzen k neúspěchu. Pokud je slabý, může skončit "zaprodáním se" trhu. Je však také schopen ve své bídě "zachování naprosté věrnosti uměleckému ideálu" (s. 72). V další rovině, kdy autorka monografie již odkazuje přímo na Daríovy povídky, vidíme, že se tyto postavy a ideje skutečně objevují v konkrétních textech. V povídce *Modrý pták* a dalších textech zařazených do knihy *Azul...* téma silně rezonuje: "zobrazují svět, v němž je těžké být umělcem" (s. 89).

Opakování a rozvíjení těchto myšlenek, které zde není možné vysvětlit v celé jejich složitosti, dává monografii ucelenou a pedagogickou strukturu, neboť čtenář se nejprve seznámí s obecnými obrysy modernismu a poté zjistí, jak se tyto myšlenky konkrétně objevují v Daríově díle. To dokazuje, že práce byla napsána podle jasného plánu a podle promyšlené koncepce, která může mít původ pouze v hluboké znalosti literatury (primární i sekundární), jíž se studium týká.

Knihla se také zabývá tématem, které bych rád vyzdvihl jako zásadní: kritikou vědy. Toto téma se pravidelně objevuje v celé knize. Například na s. 54 se uvádí, že modernisté neodmítají "technický a vědecký pokrok, varují však před jeho bezmeznou adorací". O pár kapitol dále, když se mluví o povídce *Případ slečny Amelie* a konkrétně o postavě Doktora Z, se čtenář dočte, že tato postava "ilustruje touhu po vědění a zároveň vědomí si lidských limitů a omezenosti možného poznání" (s. 111). Limity poznání a zpochybnutelnost vědy jdou u modernistů ruku v ruce s odporem vůči pozitivismu a buržoazní společnosti. Moderní věda a technika se prezentují, jako by neměly žádné hranice; kritika modernistů spočívá právě v tom, že poukazují na jejich omezenost: nemohou obsáhnout to, co existuje, v celistvosti. S touto kritikou by mohl souviset fantastický charakter některých Daríových povídek: podstata světa zůstává navzdory úsilí moderní vědy záhadou. Toto tajemství, rozměr skutečnosti, který nám uniká a který nemůžeme poznat, Darío v mnoha svých povídkách zdůrazňuje: "podstata světa a vesmíru zůstává ukryta. Vítězem je tajemství" (s. 112). Fantastický charakter povídek nikaragujského spisovatele lze také vysvětlit, jak to činí Dora Poláková, jako jakousi konstantu americké kultury od Kolumbova příchodu (srov. s. 108 a n.). Tím bychom se dostali k linii od doby conquistadorů přes modernismus až k Boomu. Co mi však v tomto ohledu připadá zajímavé a ukazuje to, že přínos monografie je bohatý a že je možné s ní vést plodný dialog, je skutečnost, že ve Španělsku se někteří autoři téže doby (Unamuno, Ganivet, Baroja, Antonio Machado) rovněž věnují kritice vědy a techniky, a to s názory podobnými těm modernistickým, nebo v konkrétním analyzovaném případě Daríovým. A přece v jejich příbězích nenajdeme onen fantastický prvek, který je v Hispánské Americe tak běžný; a navíc se nedomnívají, že věda má meze, protože není schopna obsáhnout tajemno, protože nezasahuje do oblasti okultismu či esoteriky (jak se zdá u Daría, viz s. 54 a násl.). Zdá se mi, že modernistická kritika vědy se zaměřuje na její neschopnost nahradit náboženství ("Cesta poznání totiž úzce souvisí s vědou i náboženstvím", říká autor knihy v souvislosti s povídkou *Případ slečny Amelie*), zatímco u spisovatele, jako je Baroja, abychom uvedli příklad, není problémem věda, ale neschopnost postupovat s objektivitou, která se u ní předpokládá, a to nikoli v transcendentní či duchovní rovině, ale v rovině konkrétního a obvyklého. Jako by hispanoamerický autor uvažoval pouze v absolutních či transcendentních pojmech: proto hledá ideál a uměleckou krásu považuje za absolutno. Naopak pro básníka, jako je Antonio Machado (ačkoli – a to je zajímavé – v raném období byl silně ovlivněn modernismem), nelze o ničem přemýšlet v měřítku absolutna: "nejhlubší slova / moudrého člověka nás učí / co hvízdání větru, když vane, / nebo šumění vod, když se valí", LXXXVII). Ve španělské literatuře vidíme až na výjimky absenci fantastické prózy.

V Hispánské Americe je velmi bohatá. Zdá se, že španělská literatura hledá odpovědi na každodenní záhady a ta hispanoamerická literatura na záhady transcendentní. Jaký je důvod tohoto rozdílu?

Bohatství literární studie by se mělo měřit její schopností vyvolávat otázky. Je zřejmé, že kniha, kterou zde posuzuji, nejenže vykazuje akademickou vyspělost, která neponechává prostor pro pochybnosti, ale nabízí dialog s určitou problematikou a její četba rozšiřuje obzory toho, co víme, stejně jako toho, co nevíme.

Vzhledem k výše řečenému je jasné, že **práce splňuje požadavky standardně kladené na habilitační práci. Doporučuji práci k dalšímu postupu v habilitačním řízení.**

Praha, 26.11.2023

doc. Juan A. Sánchez Fernández, Ph.D.